

HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY: SVAZEK LITERÁRNĚVĚDNÝCH KONTEMPLACÍ

Libor Pavera: *Slovo, paměť, tradice. Litteraria, tomus III.*, Slezská univerzita, Opava 2001, 99 s.

Opavský bohemista mladší generace, mj. doktor Katovické univerzity, vydává pečlivě sestavený svazek studií již dříve samostatně a v jiných souvislostech publikovaných. Jeho ideově tematickou dominantou je přesvědčení o nutnosti změn v literární vědě, v její metodologii, teorii a základních přístupech. Tyto představy shrnuje úvodní studie příznačně nazvaná (byť na pozadí J. Zamjatina i hrůzu budící) *Na cestě k integrálu*. Za hlavní znaky globalizace v literární vědě pokládá autor otevřenost (proklamovanou U. Ecem již v 60. letech) a pluralitu, posuny důrazu na ose minulost – přítomnost – budoucnost („...považuji za nezbytné jak studium minulosti za pomoci moderních technologií a metodologií, tak vytváření stále nových konceptů uspořádání budoucího světa, jakkoli z perspektivy dneška se ještě mohou jevit utopické“ – s. 10–11), literárněvědné pojmosloví (vypravěč je dnes spíše „aranžér“ nebo „konstruktér“), odklon od imanentních metod (u nás strukturalismus a neostrukturalismus) k recepčním metodám a studium intertextuality, maskování a tvořivou dekonstrukci (text a metatext: literární vědci jako beletristé – M. Kundera, V. Macura, D. Hodrová); autor si však současně – a to je dobře – uvědomuje neduhy teorie intertextuality a „tyrání svobodou“.

Materiál k literárněvědné globalizaci snáší Pavera rozsáhlý, nápaditě vytipovaný a interpretačně provokující. Na příkladu Českého románu Olgy Scheinpflugové ukazuje na směřování fikce a non-fikce – především v očích dobové kritiky („...neboť autorka vrstvu autentickou přepsala [re-writing] médiem svého vidění světa [...], tedy v zásadě přetavila v uměleckou literaturu.“ – s. 32). Škoda, že ve stati o existencialismu v kontextu díla E. Hostovského autor víc nevychází z prací F. Kautmana, i když na něho v literatuře odkazuje; rozvinutí ideje modernismu Vančurova a postmodernismu Čapkova je hodno podpory: otázkou zůstává, zda pouhé uvedení do těchto souvislostí vrhne z naší postmoderní doby na Čapkovo dílo nové světlo (R. Pynsent stále Karla Čapka pokládá za odvar žurnalistiky a zná v české literatuře jen jednoho Čapka – Čapka-Choda; na druhé straně je pro Čechy Karel Čapek záležitost bezesporu kultovní. Snad bych ještě upozornil na relativně novou knihu v anglosaském prostředí – kam oba Čapci kdysi tak úspěšně pronikli – zcela výjimečnou práci z pera naší krajanek Bohuslavy Bradbrookové Karel Čapek. In Pursuit of Truth, Tolerance, and Trust, Sussex Academic Press, Brighton 1998).

Pěkná je Paverova studie o aluzi a intertextualitě (*Paměť a tradice*), stejně tak nápaditě působí práce o memoárech Karla Ptáčníka i s tou úvodní ironickou větou o očišťování od hříchů minulosti: přepólování („...zatímco východiskem značné části současné beletrie jsou autentické příběhy, memoáry se naopak stále více přibližují stylově příznakové fikci“ – s. 67) je běžným projevem transformace, jimiž se žánrový systém zevnitř obnovuje.

V následující studii *Kultura a literatura v čase tyranie svobody* zní pěkně hned úvodní věta „V nynější kultuře a literatuře jsme svědky úpěnlivého snažení o nový integrál.“ Právě v této studii si uvědomujeme, že postmoderní hra pokračuje i v globalizaci: postmoderna by měla být antielitářská, ale je o to elitářštější, směřování k pomyslnému zamjatinovskému „integrálu“ budí naopak nové a nové disperze a dezintegrace: spíše než v době scelování žijeme v době rozpadu struktur.

Symptomatické a podnětné jsou autorovy úvahy o úloze triviální literatury, ale v našem prostředí jsou to věci známé a všeobecně uznávané, tedy koloběh triviální a „vysoké“ literatury (A. Blok vyšel z cikánské romance, K. H. Mácha z kramářské písně, psychologický román degeneroval do „harlekýny“). Pravda je, že J. Hrabák (*Napínávací četba pod lupou*, 1986; *Od laciného optimismu k hororu*, 1989) byl na triviální literaturu příliš přísný a zaujal k ní spíše normativní stanovisko (uprostřed 80. let na stáži v Dánsku jsem byl překvapen, jak je triviální literatura módní – už tehdy byly v kodaňské Kongelige Bibliothek stovky položek teoretické a historické literatury – ve srovnání s dneškem je to však zlomek). Myslím, že i Paverovy závěry a ujasňování v čase totálního znejasňování a znejistňování jsou průkazné.

Inspirativní knížka spíše úvahového rázu, autonomních, leč vnitřně propojených studií, evokuje ve mně několik problémových okruhů:

1. Je dobře, že literární vědec mladší generace nesmýšlí zcela radikálně, ale naopak uvážlivě; sám bych byl ještě konzervativnější (a nemyslím, že je to jen věkem), zejména ve vztahu k metodologii a terminologii. Často se totiž stává, že nadšení pluralitou a tzv. volností interpretace může skrývat nebezpečí diletantismu, nefunkčního rozkrývání hranic oboru (nic proti interdisciplinaritě a vzniku nových disciplín na pomezí tradičních, ale připomínám klasický výrok často opakovaný Slavomírem Wollmanem, aby v samé interdisciplinaritě nezanikla disciplinarita, tedy sám obor a znalost technologie, řemesla). Občas se stává, že preference „nových metod“ je spíše deklarativní – praktický a faktický výsledek je podstatně menší (to se týká např. strukturalismu, kdy jde někdy jen o kritiku jeho uměle redukováných podob – Z. Rédey Pragmatika básnického tvaru, Nitra 2000, viz naši rec.: Slavica Litteraria, X 4, Brno 2001, s. 141–143).

2. Souhlasím, že je nutné bádát v metodologii a terminologii a posouvat je, ale uvážlivě tak, abychom nepodlehli tyranii svobody nebo plurality, ale abychom svobodu a pluralitu využívali. Dnes se znovu volá po návratu k exaktnosti a historicitě, po sociologicko-psychologickém ukotvení; únava z interpretační volnosti je zjevná, literárních vědců, kteří diletují ve filozofii a teologii je již příliš, literární vědec není ani filozof, ani teolog, sociolog, historik nebo psycholog, i když s těmito vědami zachází a jich se dotýká.

3. Domnívám se, že Paverovy studie prezentují adekvátní bilanci a to, co pokládám za podstatné v lidském bytí vůbec: vědomí a znalost míry, neboť otázkou míry je i to, zda se přípravek stane lékem nebo jedem. Je však téměř jisté, že bilanci a míru nacházíme snáze, když se obnaží krajnosti: takže nevyzývám ke genialitě průměru, ale k hledání rovnováhy a míry, což znamená hledat až po sám kraj, posouvat a měnit, současně však navazovat, eliminovat nefunkční, zbytnělé a pohybu bránící, nevylévat však s vaničkou dítě – měnit konzervativně. Jsem přesvědčen, že to neplatí jenom o literární vědě. Významným průsečíkem tohoto hledání balance je literární žánr a genologie, jež jej zkoumá. Právě jí však věnuje Pavera menší a neúplnou pozornost. Nicméně Paverova knížka je v tomto procesu již poukázáním na tyto skutečnosti důležitým gestem.

Ivo Pospíšil

